

REFORÇ
BÀSIC D'
ORTOGRA
FIA

1. La formació dels mots

El mot és una unitat significativa que consta d'un o més morfemes i que realitza una funció dins d'un sintagma. Està format, com a mínim, per un lexema. En aquest cas, parlem de **mot primitiu**, el qual pot portar morfemes flexius o desinències: *gust*, *blanca*, *cants*, *lleones*.

1.1. La derivació

Si a un lexema o a un mot primitiu, s'hi afegeixen un o més morfemes derivatius o afixos (prefixos, infixos i sufixos), parlem de **mot derivat**: *disgust*, *blancor*, *cantar*, *ventijol*. Ara bé, de vegades, per formar un mot, cal l'addició simultània d'un prefix i d'un sufix de manera que, sense un dels dos afixos, el mot no existeix. En aquest cas, parlem de **parasíntesi**, i el mot resultant s'anomena **parasintètic**:

<i>malalt</i>	<i>emmalaltir</i>
lexema	prefix sufix
mot primitiu	mot parasintètic

Per últim, cal dir que els mots derivats tenen el paradigma de flexió que els correspon segons la seva categoria gramatical. Així, el nom derivat *malaltia* té un paradigma de dues formes (singular i plural) i el verb *emmalaltir*, totes les formes de la conjugació.

1.2. La composició

És un altre dels procediments de formació de mots. Un **mot compost** és el format per la unió de dues o més paraules (o bé de dos o més lexemes), de manera que adquireix un significat unitari, que de vegades és molt proper al del conjunt dels seus components, com a *portadocuments* o *llevataps*, i d'altres vegades n'està força allunyat, com passa amb els mots *trencaclosques* o *gratacel*.

La major part dels mots compostos s'escriuen junts, però també n'hi ha que s'escriuen separats, com ara *blat de moro*, *cap d'any* o *pa de pessic*. En aquest cas parlem de **locucions**.

ALERTA!

La majoria dels mots formats per un prefix acabat amb vocal i un lexema començat amb **s** mantenen una sola **-s-**:
polisíl·lab, *asimètric*,
contrasenya, *ultrasensible*,
presocràtic.

Però, en canvi, sí que es duplica amb els prefixos àtons *pre-*, *re-* i *a-* (quan no aporta un sentit de negació): *assegurar*, *resseguir*, *pressentiment*...

Tampoc no dupliquen la **r** els mots formats per un lexema que comença amb **r** i un prefix acabat amb vocal: *autoretrat*,
perromànic, *ultraràpid*

Per últim, tingues en compte que el prefix **en-** canvia la *ena* per *ema* (**em-**) davant d'un lexema que comenci per **m**, **b** o **p**: *emmirallar*, *empitjorar*,
embenar.

I que els prefixos **in-** i **con-** prenen les formes **im-**, **il-**, **ir-**, i **com-**, **col-**, **cor-** quan s'uneixen a un lexema que comença amb les consonants **m**, **p**, **b**, **l** o **r**:
il·legal, *col·laborar*, *immoral*,
correspondre, *commoure*

Recorda que, en els mots compostos, cal escriure guionet...

Si el primer component acaba amb vocal i el segon comença amb s-, x- o r-: *mata-rates, para-xocs...*

Si el primer component acaba amb una consonant oclusiva (t, d, p, b, c, g) i el segon comença amb r: *pit-roig, cap-rodó...*

Si un dels components és el nom d'un punt cardinal: *sud-est, nord-americà...*

Si els elements són repetitius (compostos reduplicatius): *tic-tac; poti-poti; xim-xim, io-io, bub-bub.*

Altres: *abans-d'ahir, cul-de-sac, a corre-cuita, pèl-blanc...*

Com cal accentuar els compostos?

Si el segon component és un monosíl·lab, el mot resultant segueix les normes d'accentuació: *capgròs.*

Si algun dels components porta accent diacrític, aquest es manté: *adéu-siau, rodamón, pèl-roig.*

2. El substantiu

Un substantiu és una paraula que designa tota mena d'éssers vius, objectes, espais i realitats immaterials. Admet els morfemes de gènere i nombre i constitueix el nucli del sintagma nominal.

propis	topònims: <i>Besalú, Ebre,</i> antropònims: <i>Carla, Albert, Gaudí</i>
comuns	concrets: <i>oncle, oreneta, muntanya, sorra</i> abstractes: <i>corrupció, esperança, justícia, culpa</i>
	individuals: <i>alumne, veí, ploma</i>
	col·lectius: <i>alumnat, veïnat, plomatge</i>
	comptables: <i>peu, castanya, ganivet, malaltia</i> no comptables: <i>farina, set, paciència</i>

2.1. El gènere

El gènere és un tret inherent i purament gramatical en els substantius abstractes, com *consol* i *il·lusió*, i en els que designen éssers inanimats com *dent* i *clavell*. Aquests noms no presenten cap marca de gènere, per la qual cosa ens cal recórrer a la concordança amb l'article, que ens indicarà si són masculins o femenins: **el clavell** i **el consol** són masculins, i **la dent** i **la il·lusió** són femenins.

Recorda que aquests noms són **masculins**: *els afores, un anell, un avantatge, el bacteri, el batent, el compte, el corrent, el costum, el deute, el dot, el dubte, els espinacs, el front, el llegum, el lleixiu, el pebre, el pendent, el senyal, el titella*

I aquests són **femenins**: *una allau, una anàlisi, una àncora, una aroma, la calor, la dent, una esplendor, la frescor, la gènesi, la grip, una olor, la picor, les postres, la resta, la síndrome, la suor, la verdor, la xocolata*

En el cas dels **éssers animats**, en canvi, el gènere del substantiu coincideix amb el sexe de l'ésser que designa. N'hi ha tres models:

- **Dues formes diferents per a mascle i femella**

En aquest cas, pot ser que les dues formes tinguin lexemes diferents: *home/dona, amo/mestressa, porc/truja, ase/somera, cavall/euga o egua*. O bé que tinguin el mateix lexema, però amb morfemes de gènere diferents:

morfema masculí	morfema femení	exemples
-∅	-a -(n)a	<i>llop/lloba</i> <i>lleó/leona</i>
-e -o -u	-a	<i>pediatre/pediatra</i> <i>mosso/mossa</i> <i>europ<u>e</u>/europea</i>
-∅	-ina	<i>gall/gallina</i>
-∅ / -e	-essa	<i>abat/abad<u>essa</u> comte/com<u>tes</u>sa</i>
-or	-ora -riu	<i>pintor/pintora</i> <i>actor/actriu</i>
-òleg	-òloga	<i>psicòleg/psicòloga</i>
-ot	-a	<i>bruixot/bruixa</i>

- **La mateixa forma**, per als noms formats amb els sufixos **-aire**, **-arca**, **-cida**, **-ista** i sovint, tot i que no sempre, amb **-ant** i **-ent**: *escombriaire, monarca, homicida, artista, estudiant, delinqüent* (però *gegant/ geganta* i *parent/parenta*).

- **Una sola forma**, per a alguns animals, que pot anar seguida de la paraula *mascle* o *femella*, per tal d'especificar-ne el sexe: *el cocodril (mascle o femella), la pantera (mascle o femella)*.

D'altra banda, hi ha alguns substantius que tenen doble gènere, com *mar* o *fel*. I altres que són homònims però tenen significats diferents, segons si són masculins o femenins:

(el) canal	excavació per comunicar les aigües dels rius i per on, generalment, es pot navegar
(la) canal	depressió allargada en el vessant d'una muntanya conducció de terrissa o de metall per recollir o deixar passar l'aigua o un altre líquid
(el) còlera	malaltia infecciosa
(la) còlera	irritació violenta contra algú
(el) cremallera	ferrocarril de muntanya
(la) cremallera	sistema de tancament i obertura d'una peça de vestir
(un) editorial	text periodístic sense signatura que expressa l'opinió d'un diari en un tema concret
(una) editorial	empresa dedicada a l'edició i venda de material gràfic
(el) fi	la finalitat, l'objectiu
(la) fi	el final, l'acabament
(el) llum	aparell que serveix per il·luminar
(la) llum	claror natural o artificial
(el) pols	batec que es percep palpant una artèria superficial, especialment a la part interior del canell
(la) pols	conjunt de partícules diminutes de matèria
(el) pudor	vergonya o sentiment d'incomoditat en certes situacions
(la) pudor	mala olor
(el) son	estat en què el cos descansa i la consciència és suspesa, totalment o parcialment
(la) son	ganes de dormir
(el) terra	qualsevol superfície sobre la qual algú camina o s'hi està, sòl
(la) terra	planeta on vivim, món
(el) vall	excavació profunda feta a terra, especialment al voltant d'un castell
(la) vall	depressió allargada i relativament ampla entre muntanyes

2.2. El nombre

En català, el plural es forma, generalment, afegint una **-s** al singular:

pèsol→*pèsols*; *lleó(n)*→*lleons*. Ara bé:

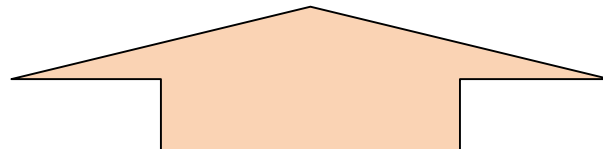
- En els noms masculins aguts acabats en **-s**, **-ç**, **-x**, **-ix** i **-tx**, s'afegeix **-os**: *cas/casos*, *pedaç/pedaços*, *annex/annexos*, *feix/feixos*, *empatx/empatxos*.

- En els masculins plans i en tots els femenins acabats en **-ç** i **-x**, només s'hi afegeix **-s**: *calç/calços, apèndix/apèndixs; esfinx/esfinxs*.
- Els acabats en **-sc**, **-st**, **-xt** i **-ig** admeten **dues formes de plural**, amb **-s** i amb **-os**: *discs* o *discos*, *gests* o *gestos*, *texts* o *textos*, *desigs* o *desitjos*.
- N'hi ha que són **invariables**: *dilluns, dimarts, dijous, divendres, atles, llapis, temps, cactus, globus, lapsus, tipus, virus...*

3. L'adjectiu

L'adjectiu és una classe de mot que es relaciona amb un nom, al qual atribueix una qualitat i amb el qual concorda en gènere i nombre. Segons la intensitat amb què l'adjectiu expressi aquesta qualitat, distingirem tres graus: positiu, comparatiu i superlatiu.

grau positiu	Expressa la qualitat sense cap matis d'intensitat: <i>intel·ligent, discret, creïble</i>
grau comparatiu	Relaciona dos éssers que tenen una mateixa qualitat, indicant si la tenen en la mateixa mesura, o bé si un la té en major o menor mesura que l'altre: <ul style="list-style-type: none"> • igualtat: <i>tan discreta com tu</i> • superioritat: <i>més discreta que la majoria</i> • inferioritat: <i>menys discreta que jo</i>
grau superlatiu	Expressa una qualitat amb la màxima intensitat. N'hi ha de dos tipus: <ul style="list-style-type: none"> • absolut: No estableix cap tipus de comparació i es forma amb adverbis quantificadors com molt, ben, tot o amb el sufix -íssim/-a: <i>molt intel·ligent, ben creïble, tot discret, discretíssim</i>. • relatiu: Estableix una comparació de superioritat o d'inferioritat (<i>el més intel·ligent de l'escola; el menys creïble de la història</i>).

Pel que fa als adjectius *bo*, *dolent*, *gran* i *petit*, les relacions de superioritat i d'igualtat també es poden expressar, de vegades, amb els mots *millor*, *pitjor*, *major* i *menor*, tot i que el seu ús és **1 molt més restringit** que en castellà.

Aquestes mateixes formes també es poden utilitzar per al grau superlatiu i conviuen amb els sinònims *òptim*, *pèssim*, *màxim* i *mínim*: *en condicions òptimes / en les millors condicions*.

3.1. El gènere i el nombre

- **Adjectius d'una terminació:** tenen una sola forma per al singular i una altra per al plural (és a dir, són invariables pel que fa al gènere). Formen part d'aquest grup molts dels adjectius acabats en **-l, -or, -ar, -ent, -ant, -ble, -ista**, i alguns altres: *fàcil, superior, irregular, intel·ligent, interessant, amable, altruista, lleu, suau, àrab...* Dins d'aquest grup, cal afegir els adjectius que tenen una sola forma en el singular, però dues en el plural (és a dir, pel que fa al gènere, són invariables en singular i variables en plural). Són tots els que acaben en **-aç, -iç** i **-oç** com *capaç, feliç* i *preçoç*: *capaç / capaços / capaces; feliç / feliços / felices*.
- **Adjectius de dues terminacions:** Són els que presenten dues formes per al singular i dues per al plural, depenent del gènere: *blanc / blanca / blancs / blanques* ; *atent / atenta / atents / atentes*. I també els que tenen dues formes per al singular i una de sola per al plural, ja que acaben en vocal neutra: *correcte / correcta / correctes; apte / apta / aptes*.

Recorda que el plural dels noms i adjectius acabats en **-a** àtona es forma amb **-es**: *lleona/leones, baixa/baixes*. Això sovint provoca canvis consonàntics:

- **-çal/-ces:** *puça/puces*
- **-ca/-ques:** *soca/soques*
- **-gal/-gues:** *piga/pigues*
- **-gual/-gües:** *ambigua/ambigües*
- **-jal/-ges:** *roja/roges*
- **-qual/-qües:** *obliqua/obliqües*

4. Els determinants

Els determinants són paraules que acompanyen el nom i se situen habitualment davant d'aquest, per tal d'identificar-lo, de relacionar-lo amb altres elements de l'acte comunicatiu o bé de donar-ne una informació de quantitat. Per aquest motiu, han de concordar en gènere i nombre amb el nom que determinen. Segons el tipus d'informació que aportin, els classifiquem en set grups.

articles	<i>en Joan, la Laia, el carrer</i>
demonstratius	<i>aquesta noia, aquell carrer</i>
possessius	<i>el teu costum, el nostre barri, ma mare</i>
indefinites	<i>algunes empreses, el mateix dia</i>
numerals	<i>set noies, el tercer pas, una dotzena d'ous</i>
quantitatius	<i>gens de sucre, força sal</i>
interrogatius i exclamatius	<i>quin tema?, quina moto!</i>

4.1. L'article

Acompanya un nom si aquest ja és conegut per l'emissor i el receptor, si ja ens hi hem referit abans o bé si fa referència a tota una espècie: *A les zones humides, la molsa es troba sovint als troncs dels arbres*. Tradicionalment, se l'ha anomenat *article definit*. D'altra banda, l'article que acompanya un antropònim (un nom propi de persona) rep el nom d'article personal: *Han vingut l'Albert, la Laia i en Martí*.

Recorda que els **articles s'han d'apostrofar** davant d'un nom o un adjectiu que comenci amb **vocal**, davant d'una **essa líquida** i també davant de **sigles i acrònims** la pronúncia dels quals comenci per vocal: *l'error, l'Amèlia, l'últim emperador, l'Stanley Kubrik, l'IVA, l'FBI*.

Però l'**article femení no s'apostrofa** en aquests casos:

- davant d'una *i* o una *u* àtones: *La Isabel, la universitat, la UEFA*
- davant d'alguns mots com *la una* (hora), *la ira, la Haia, la asimetria, la anormalitat*
- davant de noms de lletres: *la hac, la o, la efa*

Pel que fa a l'**article neutre**, l'única forma normativa en català és **el**. Per tant, cal evitar l'ús incorrecte de **lo*:

**Lo més important és la salut. El més important és la salut.*

Tanmateix, hi ha expressions genuïnes que cal utilitzar en lloc de l'article neutre:

amb funció abstractiva:	amb funció intensiva:
*A lo millor ...→ A la millor...	*Ho fem lo millor que podem. → Ho fem tan bé com podem.
*Ara ve lo bo. → Ara ve la bona.	*Lo màxim que et puc dir... → Tot el que et puc dir...
*Sempre van a lo seu. → Sempre van a la seva.	*Lo pesat que és! → Que pesat que és! / Que n'és, de pesat!
*Això és lo de menys! → Això raí!	*No m'importa lo més mínim → No m'importa gens ni mica.
*Lo demás no m'interessa → La resta no m'interessa.	

4.2. Els possessius

Denoten una relació de pertinença, possessió o parentiu amb allò que designa el nom: **el meu carrer, casa nostra, ton pare.**

	Formes àtones	Formes tòniques
un posseïdor	<i>mon, ma, mos, mes ton, ta, tos, tes son, sa, sos, ses</i>	<i>meu, meva, meus, meves teu, teva, teus, teves seu, seva, seus, seves</i>
diversos posseïdors		<i>nostre, nostra, nostres, nostres vostre, vostra, vostres, vostres seu, seva, seus, seves (llur, llurs)</i>

Els **possessius àtons** actualment només s'utilitzen davant de noms que expressen parentiu (**mon** pare, **ta** tia, **sos** germans) i en algunes expressions (*en ma vida*) i refranys (*Cada terra fa sa guerra*).

4.3. Els demostratius

Designen la situació del substantiu que acompanyen, en l'espai o en el temps, en relació a l'emissor: *Què hi diu, en aquell rètol?* **Aquesta** setmana nevarà. En català central, les formes actuals són **aquest, aquesta, aquests, aquestes** per a expressar proximitat, i **aquell, aquella, aquells, aquelles**, per expressar llunyania.

- Els **possessius tònicos**, davant del nom, sempre van precedits per un article: *És el meu cotxe. Vaig conèixer la seva amiga. Però: Anirem a casa meva. És amiga nostra.*

- El possessiu **llur / llurs** pertany al registre culte i significa d'ells o d'elles: *Els habitants reclamaven el reconeixement de llurs drets* (seus, dels

4.4. Els indefinits

Determinen el nom d'una manera vaga, poc precisa: **L'altre dia** vaig comprar **alguns** llibres.

Variables: *un / una / uns / unes; algun / alguna / alguns / algunes; tot / tota / tots / totes; cert / certa / certs / certes; mateix / mateixa / mateixos / mateixes; altre / altra / altres; qualsevol / qualssevol; tal / tals; ambdós / ambdues*

Invariables: *cada, cap, sengles*

El determinant indefinit **mateix/-a** pot actuar com a emfatitzador, i no pot ser substituït per l'adjectiu *propi/pròpia*:

Ho ha signat l'alcalde mateix.

o bé *... el mateix alcalde.*

Però mai: ** Ho ha signat el propi alcalde.*

El determinant **tot** és invariable davant d'un topònim sense article: *L'empresa té sucursals per tot Catalunya.*

4.5. Els numerals

Precisen la quantitat d'allò que designa el nom. Tipus:

cardinals	Expressen quantitat exacta	zero, u (un)/ una, dos/dues, tres, quatre, onze, dotze, tretze, disset, vint, vint-i-u, cinquanta-tres, seixanta, cent, cent dos, dos-cents, tres mil, un milió...
ordinals	Indiquen la posició dins d'una sèrie ordenada numèricament	primer/-a, segon/-a, tercer, quart, cinquè, onzè, dotzè, vint-i-unè, vint-i-dosè, centè, cent dosè...
partitius	Designen la part d'un tot	mig/mitja, terç/-a, quart, dècim
múltiples	Concreten la quantitat de vegades que un nombre en conté un altre	doble, triple/tripla, quàdruple/quàdrupla, quíntuple/quíntupla, cèntuple/cèntupla

Per escriure bé els numerals, pensa en el **D-U-C** i escriu guionet entre...

- les desenes (**D**) i les unitats (**U**):
seixanta-quatre, vuitanta-sis
- les unitats (**U**) i les centenes (**C**):
tres-cents, cinc-centes

Per escriure bé les **abreviatures dels ordinals**, has d'afegir només l'última lletra darrere de la xifra:
1r, 2n, 3a, 4t, 5è, 6a...

I en plural, la essa darrere de l'última lletra:
1rs, 2ns, 3es, 4ts, 5ns, 6es...

4.6. Els quantitatius

Expressen quantitat, però sense precisar-la:

No ha vingut **gaire** gent. Esperarem **més** estona. Fa **molt de** fred!

	singular		plural	
	masculí	femení	masculí	femení
variables	<i>molt (de)</i>	<i>molta (de)</i>	<i>molts (de)</i>	<i>moltes (de)</i>
	<i>poc (de)</i>	<i>poca (de)</i>	<i>pocs (de)</i>	<i>poques (de)</i>
	<i>tant (de)</i>	<i>tanta (de)</i>	<i>tants (de)</i>	<i>tantes (de)</i>
	<i>quant (de)</i>	<i>quanta (de)</i>	<i>quants (de)</i>	<i>quantes (de)</i>
	<i>bastant (de)</i>	<i>bastanta</i>	<i>bastants (de)</i>	<i>bastantes</i>
	<i>gaire (de)</i>		<i>gaires (de)</i>	
	invariables	<i>més (de), menys (de), gens de, prou (de), força (de), massa (de)</i>		

Alerta! En les oracions negatives, l'ús de *molt* i *massa* és incorrecte i, en el seu lloc, cal utilitzar **gaire** i **gens de**: *No tinc massa/molta set. → No tinc **gaire/gens de** set.

Aquests dos quantitatius, també s'utilitzen sovint en les oracions interrogatives i condicionals: *Tens **gaire** set? Si fas **gens de** soroll, et faran fora.*

4.7. Els interrogatius i exclamatius

Tot i que fem servir els interrogatius per fer preguntes i els exclamatius per expressar admiració, les formes són les mateixes:

quin, quina, quins, quines: *Quines botes portaràs? Quin desastre!*

5. Els pronoms

Són paraules que substitueixen un mot o un grup de mots. Per això és important no confondre'ls amb els determinants que acompanyen un nom el·líptic:

M'agraden tant **aquelles** cadires com **aquestes** (*cadires*).
determinant nom el·líptic

El meu germà i **el teu** (*germà*) s'han associat.
Det. nom el·líptic

M'agrada tant **això** com **allò**.
pronon pronon
(aquesta cosa) (aquella cosa)

Els pronoms es classifiquen en demostratius, indefinits, interrogatius, personals i relatius.

5.1. Els pronoms demostratius

Substitueixen un grup format per determinant demostratiu + nom, de manera que expressen proximitat o llunyania: **això** (aquesta cosa); **allò** (aquella cosa).

5.2. Els pronoms indefinits

Es refereixen a la presència o absència d'un ésser animat o inanimat, sense precisar-lo. Substitueixen, per tant, un grup format per determinant indefinit + nom:

*Ho ha dit **algú**. (alguna persona)*

*No ho ha dit **ningú**. (cap persona)*

*Ara ja ho sap **tothom**. (tota la gent)*

*Si **hom** està malalt ha de fer llit. (qualsevol persona)*

*Només pot fer una pregunta **cadascú**. (cada persona)*

*Es va dedicar a fer el bé a **altri**. (les altres persones)*

*Vols prendre **quelcom**? (alguna cosa)*

*No vull **res**, gràcies. (cap cosa)*

*M'ha agradat **tot**. (totes les coses)*

5.3. Els pronoms interrogatius

Apareixen en lloc dels elements sobre els quals es pregunta en una oració interrogativa parcial. Per tant, substitueixen un grup format per determinant interrogatiu + nom:

***Qui** vindrà? (quina persona)*

***Què** fas? (quina cosa)*

A més d'aquests, s'hi poden afegir els que tenen valor adverbial: **on**, **quan** i **com**:

***On** serà la festa? (en quin lloc)*

***Quan** arribareu a casa? (en quin moment)*

***Com** faràs la recerca? (de quina manera)*

5.4. Els pronoms personals

S'utilitzen per referir-se a les tres persones del discurs: 1a del singular o del plural, 2a del singular o del plural, i 3a del singular o del plural.

Els pronoms **forts** són tòpics i, per aquest motiu, poden aparèixer sols, sense el suport d'una forma verbal:

—Qui va dir tot allò? —**Ella** (ho va dir).
 —A qui li agrada esquiar? —A **mi**.

Els **febles**, en canvi, són àtons i només poden aparèixer al costat d'una forma verbal:

Qui **ho** va dir? **Ens** agrada esquiar.

pronoms forts	singular	plural
1a persona	<i>jo, mi</i>	<i>nosaltres</i>
2a persona	<i>tu, vostè</i>	<i>Vosaltres, vostès</i>
3a persona	<i>ell, ella</i>	<i>ells, elles</i>

	davant del verb				darrere del verb			
	singular	plural	singular	plural	singular	plural	singular	plural
1a pers.	em	ens	m'	ens	-me	-nos	'm	'ns
2a pers.	et	us	t'	us	-te	-vos	't	-us
3a pers.	el / la	els /	l' (la)	els /	-lo /	-los /	'l / -la	'ls /
	li, hi	les	li, hi	les	-la	-les	-li, -hi	-les
	es		s'		-se		's	
	en		n'		-ne		'n	
	ho		ho		-ho		-ho	
adverbials	en		n'		-ne		'n	
	hi		hi		-hi		-hi	

Missatges.

5.5. Els pronoms relatius

Remeten a un element aparegut prèviament a l'oració (antecedent) o bé sobreentès, i introdueixen una proposició subordinada. Tot i que els estudiaràs a fons a segon curs, és important que comencis a utilitzar-los de manera correcta. A les subordinades adjectives, les formes simples del relatiu són **que, qui, què** i **on**, i les compostes **el qual, la qual, els quals** i **les quals**.

- **que**: És àton, es refereix a qualsevol antecedent (humà, animal, objecte, idea abstracta, lloc, espai de temps...) i no va precedit de preposició:

*La pel·lícula **que** hem vist es va estrenar l'any passat.*
antecedent

*Els lladres **que** van prendre-li la maleta han estat detinguts.*
antecedent

- **què**: És tònic, es refereix a un antecedent no humà i va precedit de preposició:

*La conclusió **a què** hem arribat corrobora la hipòtesi inicial.*
antecedent prepos.

- **qui**: Remet a un antecedent humà i va precedit de preposició:

*El noi **per qui** has mentit et trairà.*
antec. prepos.

- **on**: Es refereix només a llocs i pot anar precedit de preposició, o no:

*El territori **on** es van establir era totalment verge.*
antecedent

*El camí **per on** passarem té trams molt pedregosos.*
antec. prep.

- **el qual, la qual, els quals, les quals**: Remet a qualsevol tipus d'antecedent i ha d'anar precedit de preposició si introdueix una proposició especificativa:

*Els companys **amb els quals** vaig fer el viatge n'estan organitzant un altre per Austràlia.*

En canvi, si introdueix una proposició explicativa, pot dur preposició al davant, o no:

*Els meus companys, **els quals** viatgen sovint, estan organitzant un itinerari per Austràlia.*

6. El verb

És el mot que, en una oració, expressa una acció, un procés o un estat: *Ahir nosaltres **paràvem** la taula mentre tu **aprenies** una melodia i la mare **descansava** una estona.*

A més, és la categoria gramatical que més es pot flexionar, ja que la seva **desinència** dóna informació sobre la persona i el nombre, d'una banda, i el temps, l'aspecte i el mode, d'una altra:

par - àvem
lexema desinència: 1a persona del plural de l'imperfet d'indicatiu

6.1. La persona i el nombre

En el verb, els morfemes de persona i nombre apareixen junts i serveixen per establir la concordança amb el subjecte. Així, a la forma verbal *paràvem*, la part de la desinència *-àvem* que correspon als morfemes de persona i nombre (primera del plural) és **-m**, mentre que la primera part (**-ave-**) informa del temps, l'aspecte i el mode. Fixa-t'hi:

<i>par-ava-∅ (jo)</i>	<i>par-àve-m (nosaltres)</i>
<i>par-ave-s (tu)</i>	<i>par-àve-u (vosaltres)</i>
<i>par-ava-∅ (ell, ella, vostè)</i>	<i>par-ave-n (ells, elles, vostès)</i>

Les formes **no personals** són les que no presenten morfema de persona. Aquestes són l'infinitiu i el gerundi, que tampoc no tenen morfema de nombre, i el participi, que, sí que en té i que, a més, té morfema de gènere, com l'adjectiu: *desparat, desparada, desparats, desparades*.

6.2. El temps, l'aspecte i el mode

Una part de la desinència ens dóna informació sobre el **temps**, és a dir, quan es produeix allò que expressa el verb: amb anterioritat al missatge (passat), simultàniament (present) o bé en un temps posterior (futur). I també sobre l'**aspecte**, que pot ser **perfectiu**, si l'acció verbal es percep com a acabada, o bé **imperfectiu**, si es percep com a inacabada:

Quan tu **pintis** la teva habitació, jo ja **hauré pintat** la meva.
aspecte imperfectiu aspecte perfectiu

Finalment, el morfema de **mode** indica com és presentada l'acció o el fet que expressa el verb, de manera que s'utilitza l'**indicatiu** per parlar d'accions o fets reals, el **subjuntiu** per presentar fets irreals, com desitjos o possibilitats, a més de prohibicions, i l'**imperatiu** per manar, recomanar o aconsellar:

Tu sempre **tens** sort. Tant de bo jo en **tingués** tanta!
indicatiu subjuntiu

Calla d'una vegada i **no diguis** més bestieses!
imperatiu subjuntiu

6.3. La conjugació verbal

Com saps, la conjugació verbal és el conjunt de totes les formes que pot prendre un verb per tal de donar la informació de persona, nombre, temps, aspecte i mode. Ara bé, distingim tres conjugacions diferents, depenent de quina sigui la **vocal temàtica**, que és la que apareix normalment a la desinència d'infinitiu i a la de gerundi.

La **primera conjugació** és la formada pels verbs acabats en **-ar** (vocal temàtica **-a-**), que són tots regulars, excepte dos, **anar** i **estar**. És la més nombrosa: hi pertanyen més del 80% dels verbs catalans.

La **segona** està constituïda per tots els verbs acabats en **-er** i en **-re** (vocal temàtica **-e-**). En formen part també els verbs **dir** i **dur** (i els seus derivats, com *desdir* o *endur-se*), perquè, malgrat que la seva vocal temàtica no apareix a l'infinitiu, la trobem al gerundi: *dient*, *duent*. La major part dels verbs d'aquesta conjugació són irregulars.

La **tercera** inclou tots els verbs acabats en **-ir** i es divideix en dos grups: el dels **purs** (com *dormir*), molts dels quals són irregulars, i el dels **incoatius** (com *servir*), tots regulars. Aquests últims són els que es conjuguen amb l'increment temàtic **-eix-** entre el lexema i la desinència de les tres persones del singular i la tercera del plural dels presents: *serv-**eix**-o*, *serv-**eix**-es*, *serv- **eix**-Ø*, *serv-**eix**-en*.

Tingues en compte que, en les desinències verbals, el so de la vocal neutra, s'escriu...

- Amb **-a**, si és l'últim so: *pensava*, *deia*, *salta...*, excepte els infinitius acabats amb **-re** i les formes *obre*, *omple*, *vine* i *corre*.
- Amb **-e**, si hi ha un altre so al darrere: *desparàvem*, *faríeu*, *crèiem...*

6.4. Els verbs regulars

Els verbs regulars són els que segueixen el paradigma de flexió del verb model de cada conjugació: **cantar** per a la primera, **témeri** **perdre** per a la segona, i **dormir** i **servir** per a la tercera. Aquests verbs fan el gerundi amb les terminacions **-ant**, **-ent** i **-int**, respectivament, i el participi, amb les terminacions **-at/-ada/-ats/-ades** per a la primera conjugació, **-ut/-uda/-uts/-udes** per a la segona, i **-it/-ida/-its/-ides** per a la tercera.

Cal tenir en compte que els canvis que es produeixen al lexema a causa de l'aplicació de les normes ortogràfiques no són irregularitats: *menjo, mengem; caça, cací; destaco, destaques; adequa, adequëu*. Tampoc no es considera una irregularitat el fet que la **-i-** intervocàlica de verbs com *esplaiar* o *desmaiar* desaparegui davant les desinències **-i**, **-is**, **-in** del present de subjuntiu: *esplaiï, esplaiïs, esplaiï, esplaiem, esplaiëu, esplaiïn*.

Així doncs, els verbs irregulars són tots els que en conjugarlos, presenten variacions respecte al verb model de cada conjugació. Els treballaràs el curs vinent.

6.5. Els verbs pronominals

Són verbs que es conjuguen acompanyats d'un o dos pronoms febles: *penedir-se, refiar-se, anar-se'n, sortir-se'n, veure-hi, sentir-hi, haver-hi*. Tant els uns com els altres, quan es conjuguen, concorden amb el pronom en persona i nombre: Jo **em refio** de tu, però tu no **et refies** de mi, oi?

Alguns verbs pronominals només existeixen amb aquesta forma, com *penedir-se*; d'altres, en canvi, poden tenir també una forma no pronominal. En aquests, la presència o absència del pronom provoca un canvi en el significat (i també en la naturalesa sintàctica del verb, com veurem més endavant):

*La Laia no hi és: avui **ha sortit** més aviat. Ha fet l'exposició oral del treball de recerca i **se n'ha sortit** perfectament.*

Alerta! Hi ha verbs que en català no són pronominals i que, per interferència lingüística, sovint s'utilitzen incorrectament:
*caure's, *pujar-se, *baixar-se

Els verbs de la primera conjugació amb el lexema acabat en consonant + {-i /-u, es pronuncien amb aquesta vocal tònica en les tres persones del singular i la tercera del plural dels presents: *canvio, canvien, canviis*. - -

6.6. Els verbs defectius

Són els que tenen un paradigma de flexió més reduït que els altres perquè que no es poden conjugar en totes les persones. D'aquests, n'hi ha que no tenen subjecte i són, per tant, **impersonals**. Pertanyen a aquest grup tots els que fan referència a la meteorologia, com *ploure*, *nevar*, *tronar*, *pedregar...*, i el verb pronominal *haver-hi*:

*Fa una estona **tronava** i ara **plou**, però al vespre segur que **nevarà**.*

*A les platges catalanes sempre **hi ha** molts turistes de tot el món.*

Ara bé, hi ha un altre tipus de verb defectiu, com *caldre*, que sí que té subjecte, amb el qual concorda, en singular o en plural, però que només es pot conjugar en tercera persona:

***Cal** molta paciència per aguantar aquesta situació.*

***Calen** molts diners per comprar aquests terrenys!*

6.7. Les perífrasis verbals

Una perífrasi verbal és una construcció formada per dos verbs (sovint relacionats per mitjà d'una preposició) que expressen una idea verbal conjunta:

***Pareu de dir** bestieses! **Podries venir** un moment?*

En aquest tipus de construccions, el primer verb rep el nom d'**auxiliar**. Apareix sempre conjugat (en forma personal) i hi aporta la informació gramatical de persona, nombre, temps, aspecte i mode, a més d'un matís semàntic que se sumarà al significat del segon verb, que sempre està en forma no personal:

***Pareu de dir** bestieses!*
2a pers. plural infinitiu matís semàntic: acabament d'acció

Ara bé, no considerem perífrasis les construccions de verb + participi, com ara *quedar* + *participi* perquè en aquestes construccions el participi es pot substituir per un pronom i realitza, per tant, una funció sintàctica:

*Van quedar **aixafats**. → **Hi** van quedar.*

perífrasis d'infinitiu	valors	exemples
haver de + infinitiu	obligació	Has de dir la veritat.
deure+ infinitiu	probabilitat	No hi eren: devien arribar més tard.
poder + infinitiu	possibilitat	Avui no podré fer els deures.
anar a + infinitiu	imminència	Ara mateix anava a preguntar-t'ho.
estar a punt de + infin.	imminència	Els avis ja estan a punt d'arribar.
començar a + infinitiu	inici d'acció	Ja hem començat a sopar.
posar-se a + infinitiu	inici d'acció	Posa't a estudiar d'una vegada!
arrencar a + infinitiu	inici d'acció	Per fi, l'aigua va arrencar a bullir.
acabar de + infinitiu	acabament d'acció	Ja havíem acabat de netejar la sala.
deixar de + infinitiu	acabament d'acció	No he deixat d'estimar-te.
parar de + infinitiu	acabament d'acció	Tan de bo parés de ploure!
tornar a + infinitiu	reiteració	Ja tornes a tenir febre.
soler + infinitiu	hàbit	Solen venir sempre els mateixos.
perífrasis de gerundi	valors	exemples
estar + gerundi	duració	Darrerament s'estan portant molt bé.
anar + gerundi	duració	A la primera part anaven guanyant.
seguir + gerundi	duració	Segueixo pensant que ets injusta.
continuar + gerundi	duració	Continuàvem ignorant els fets.
acabar + gerundi	conseqüència	Al final vam acabar plorant tots.

6.8. Ús locatiu dels verbs *ser* i *estar*

Sovint, per interferència del castellà, es confon l'ús que cal fer d'aquests dos verbs, sobretot quan tenen un sentit locatiu. En aquest cas, cal utilitzar el verb **ser** (o **ésser**) per expressar la localització en l'espai (com a sinònim de 'trobar-se') o en el temps (com a sinònim de 'tenir lloc'):

*El concert **és** avui, a les vuit del vespre, a l'Ateneu popular.*
(té lloc)

*Ahir el Pol no **era** a casa seva.*
(es trobava)

El verb **estar**, en canvi, expressa permanència (com a sinònim de 'romandre'), i també s'utilitza amb el significat de 'viure' o de 'treballar' en un lloc:

***Vaig estar** a la biblioteca tot el dia.*
(vaig romandre)

*L'Òscar fa dos anys que **s'està** a Bèlgica.*
(viu)

***Està** en una farmàcia des que va acabar els estudis.*
(treballa)

7. Els mots invariables

Són els que tenen sempre la mateixa forma, ja que no admeten morfemes de flexió. Formen part d'aquest grup l'adverbi, la preposició, la conjunció i la interjecció.

7.1. L'adverbi i la locució adverbial

L'adverbi és un tipus de mot invariable que modifica un verb, un adjectiu, un altre adverbi o tota una oració. I una **locució adverbial** és un grup de mots que, en conjunt, equivalen a un adverbi. Es classifiquen segons si expressen temps, lloc, manera, quantitat o bé la modalitat (afirmació, negació o dubte):

Recorda que, en les oracions negatives, cal utilitzar els adverbis de quantitat **gens** i **gaire** en lloc de **molt** i **massa**:

**No m'agrada massa / molt.*

*No m'agrada **gaire** / **gens**.*

Aquests dos adverbis també s'utilitzen sovint en les oracions interrogatives i condicionals:

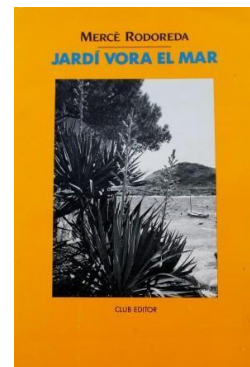
*Vas arribar **gaire** tard?*

valor	adverbis	locucions adverbials	exemples
temps	avui, ahir, ara, abans, demà, després, ja, aviat, tard, llavors, mentrestant, encara, sovint...	a vegades, ara per ara, cap al tard, de seguida, de sobte, de tant en tant, tot seguit...	<i>No ho sabràs mai.</i> <i>Van arribar tard.</i> <i>T'ho diré tot seguit.</i>
lloc	aquí, allà, lluny, prop, dins, fora, dalt, endins, enfora, sota, (en)davant, (en)darrere...	al lluny, al voltant, d'aquí estant, de front, pertot arreu...	<i>No arribarem gaire lluny.</i> <i>Els són més endavant.</i> <i>Els veig d'aquí estant.</i>
manera	així, bé (ben), malament, millor, pitjor, terriblement, tranquil·lament, difícilment...	a la babalà, a les palpentes, a les bones, a poc a poc, a ulls clucs, per força...	<i>Camino tranquil·lament.</i> <i>Aquest canta pitjor que tu.</i> <i>Ho has fet a la babalà.</i>
quantitat	molt, poc, força, bastant, gaire, menys, massa, més, gairebé, gens, només, prou...	com a màxim, com a mínim, de poc, més o menys, ni gota, pel cap baix, una mica...	<i>He estudiat una mica.</i> <i>Només confiava en tu.</i> <i>No hi veig gens.</i>
afirmació	sí, també, prou, certament, efectivament...	sens dubte, de veritat, en efecte, per descomptat, i tant...	<i>Tu també ho saps fer.</i> <i>Vosaltres prou li heu dit.</i>
negació	no, tampoc...	de cap manera, en absolut	<i>No en sabem res.</i>
dubte	potser, segurament ...	per ventura, tal vegada...	<i>Potser s'han perdut.</i>

7.2. La preposició i la locució prepositiva

La preposició és un mot que serveix per enllaçar el nucli d'un sintagma amb un altre element que el complementa:

Jardí vora el mar
 nom complement

simples	àtones	<i>a, amb, de, en, per</i>
	tòniques	<i>arran, contra, damunt, durant, entre, envers, fins, llevat, malgrat, mitjançant, pro, prop, segons, sense, sobre, sota, vers, vora...</i>
compostes	<i>arran de, cap a, damunt de, des de, fins a, llevat de, per a, prop de, tret de...</i>	
locucions prepositives	<i>a causa de, a excepció de, a favor de, a mig, a partir de, abans de, al costat de, al llarg de, com a, d'acord amb, d'ençà de, en contra de, en pro de, fora de, per mitjà de, per part de, quant a, a mitjan, tocant a...</i>	

Recorda que **cal utilitzar** la preposició **de** en aquestes expressions:

camisa de quadres, **gust de** maduixa, **olor de** colònia, **pudor de** gas, **olla de** pressió, **por de** la foscor, **el primer de** contestar, **l'últim de** sortir

7.3. La conjunció i la locució conjuntiva

La conjunció és un mot que uneix elements del mateix tipus dins de l'oració o bé enllaça proposicions. Per això, les classifiquem en **coordinants** i **subordinants**, segons si relacionen sintagmes o proposicions de la mateixa categoria sintàctica (coordinades), o bé si enllacen dues proposicions de categoria diferent, una de les quals se subordina a l'altra:

Ahir van acabar tard però avui plegaran abans.
 proposició 1 conj. coordinant proposició 2

Li agrada molt que li expliqui contes.
 proposició principal conj. subordinant proposició subordinada

conjuncions	coordinants	<i>doncs, i, ni, o, però, sinó, tanmateix...</i>
	subordinants	<i>que, mentre, perquè, si...</i>
locucions conjuntives	coordinants	<i>a més, així i tot, d'una banda, d'altra banda, és a dir, o bé, per tant...</i>
	subordinants	<i>a fi que, com que, com si, de manera que, des que, d'ençà que, encara que, fins que, ja que, malgrat que, per tal que, sempre que, sinó que, tan aviat com, tret que...</i>

7.4. La interjecció

Les interjeccions són paraules invariables que equivalen a tota una oració i s'utilitzen per expressar l'actitud de l'emissor, per establir comunicació amb el receptor o per imitar un so:

Ecs! = *Quin fàstic!* *Ep!* = *Escolta!*

Les interjeccions més habituals són *adéu, ah, ai, apa, au, bah, bravo, bufa, ca, ecs, eh, ei, ep, hola, oh, oi, òndia, pam, renoi, uf, ui, uix, upa, vaja, vinga, visca...* Tot i que altres classes de mots s'utilitzen, de vegades, com a interjeccions:

- substantius: *alerta, atenció, auxili, compte, home, llàstima, salut, silenci...*
- verbs: *corre, som-hi, va, ves, vigila...*
- adverbis: *amunt, endavant, i ara, i tant...*

Les interjeccions no sempre tenen el mateix significat i, sovint, aquest depèn de l'entonació:

Oh, que bonic! (admiració)

Oh, quina mala sort! (llàstima)

Uf, que pesat! (tedi, cansament)

Uf, sort que no m'ha vist!

(alleujament)

ACTIVITATS

1. Construeix un derivat que designi una professió a partir d'aquests mots: *pesca, escombria, ermita, massatge, esport, fira, dent, regir, flauta, ensinistrar*.
2. Forma noms que designin grups o conjunts, afegint un sufix al mot que et donem: *bosc, claveguera, bèstia, arbre, cosí, branca, moble, costella, jove, veí, parent*. En cas de dubte, consulta el diccionari.
3. Forma noms que designin 'un lloc ple de' a partir d'aquests mots: *faig, jonc, pi, alzina, pedra*.
4. Escribeu el gentilici que correspon als habitants d'aquests llocs: *Argentina, Tunis, Pla d'Urgell, Romania, València, Granollers, Brasil, Tarragona, Lleida, Portugal, Eivissa, Moià, Hongria, Alacant, Vic, Tunísia, Màlaga, Andratx*. Escribeu-ne el paradigma de flexió.
5. Forma mots parasintètics a partir dels adjectius següents: *trist, llis, feble, prim, lleuger, barat, pitjor, sec, car, fosc, dur, tou*.
6. Escribeu els antònims dels mots següents, mitjançant l'addició del prefix *in-*, en la forma corresponent: *modest, lícit, racional, capaç, probable, rellevant, reverent, fidel, lògic, parcial, real, cert, regular, suportable, perfecte, madur, variable, batut*.
7. Escribeu bé aquests mots amb la grafia correcta, tenint en compte que forma part d'alguna de les formes que pot prendre el prefix *con-*: *co__aboració, co__servar,*

co_memorar, co_lega, co_relat, co_venir, co_passió, co_legi, co_relatiu, co_lateral, co_cepció, co_lecció, co_mesurable, co_prendre, co_fondre, co_fiar, co_mutable, co_partir, co_roborar, co_moció, co_rupte, co_vertible, co_fondre, co_viure.

8. Escriu guionet en els mots compostos que n'hagin de dur: *caragirat, benvolgut, figaflor, zigzag, Sudàfrica, tictac, tocason, panxacontent, capgirar, malcriar, xinoxano, caraxuclat, primfilar, setciències, pocasolta, nordoest, buscaaraons, pitroig, migdiada, girasol.*
9. Pensa i explica per quin motiu aquests mots no han de dur guionet: *antirobatori, bisíl·lab, ultrasònic, presocràtic, contrareforma, microsonda, antioxcs, infraroig.*
10. Forma un verb derivat a partir d'aquests noms: *desig, crit, accent, renec, gemec, jorn, enyor, abast, consell.*
11. Utilitza els verbs que has escrit a l'activitat anterior per tal de formar adjectius amb l'addició d'un sufix.
12. Forma compostos que responguin a aquestes definicions, combinant un mot de cada columna de la taula. Cal flexionar-ne els components i tenir en compte si s'han d'escriure junts, amb guionet, amb la conjunció *i*, o bé són locucions, com a l'exemple: persona pobra: *pelacanyes* (pelar + canya).

- a** carmanyola
- b** lloc perillós
- c** gasiu, avariciós en extrem
- d** dormilega
- e** persona que fa les feines més humils de casa
- f** verificació i conformitat d'un document
- g** amb la boca tancada, sense parlar
- h** amic de baralles
- i** extracte de regalèssia
- j** En una negociació, alternança d'exigències i concessions
- k** satisfet

primer component	segon component
ventar	ral
portar	content
escanyar	coll
buscar	son
pega	cloure
estirar	arronsar
panxa	plaire
tocar	raó
boca	vianda
trencar	foc
veure	dolç

